Journal of Education Studies, Chulalongkorn University
วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีที่ 54 ฉบับที่ 3 JESCU5403004 (15 pages)

ความฉลาดรู้กับสมรรถนะในบริบทการศึกษาไทย : กรอบเชื่อมโยงเพื่อการออกแบบหลักสูตรและการประเมินผล

Literacy and Competency in Thai Education: A Crosswalk Framework for Curriculum Design and Assessment

วิชัย เสวกงาม[1*]

Wichai Saweknga m[1*]

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งวิเคราะห์และจัดวางความสัมพันธ์ระหว่างความฉลาดรู้กับสมรรถนะ ในบริบทการศึกษาไทย โดยใช้การวิเคราะห์เชิงแนวคิดและการสังเคราะห์เอกสารแบบเจาะจงจากกรอบสากลและกรอบไทยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ PIAAC, PISA/OECD, UNESCO, ACRL, Council of the European Union, DigComp, UNESCO-UNEVOC, PISA Thailand และเอกสารของ CBE Thailand ว่าด้วยสมรรถนะหลักและการประเมินการเรียนรู้ ผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า ความฉลาดรู้และสมรรถนะสัมพันธ์กัน แต่ไม่สามารถนำมาใช้แทนกันโดยตรง เนื่องจากความฉลาดรู้เน้นความสามารถเฉพาะด้านในการทำความเข้าใจ ประเมิน ใช้ สร้าง หรือสื่อสารข้อความ ข้อมูล สื่อ สัญลักษณ์ หรือสารสนเทศในบริบทที่มีความหมาย ขณะที่สมรรถนะเน้นความสามารถเชิงบูรณาการในการนำความรู้ ทักษะ เจตคติ คุณค่า และทรัพยากรไปใช้ปฏิบัติภาระงานหรือแก้ปัญหาในบริบทจริง นอกจากนี้ ผลการวิเคราะห์ยังชี้ให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างสองแนวคิดไม่ใช่ลำดับชั้นแบบตายตัว แต่ขึ้นอยู่กับกรอบอ้างอิง นิยาม และวัตถุประสงค์ของการใช้คำ บทความนี้จึงเสนอกรอบเชื่อมโยงความฉลาดรู้กับสมรรถนะ (Literacy–Competency Crosswalk Framework) สำหรับพิจารณาความสัมพันธ์ของสองแนวคิดผ่านผลลัพธ์การเรียนรู้ ภาระงาน หลักฐาน และเกณฑ์ประเมิน โดยไม่กำหนดคู่ความสัมพันธ์แบบตายตัว กรอบดังกล่าวช่วยให้ผู้พัฒนาหลักสูตรและผู้สอนแยกหลักฐานที่สะท้อนความฉลาดรู้เฉพาะด้านออกจากหลักฐานที่แสดงสมรรถนะเชิงบูรณาการ และใช้ความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นฐานในการออกแบบการเรียนรู้และการประเมินผลให้สอดคล้องกันมากขึ้น

คำสำคัญ : ความฉลาดรู้, สมรรถนะ, การออกแบบหลักสูตร, การประเมินผลการเรียนรู้, กรอบเชื่อมโยงความฉลาดรู้กับสมรรถนะ

Article Info: Received 3 July, 2026; **Received in revised form** 30 August, 2026; **Accepted** 15 September, 2026

[1] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจำสาขาวิชาหลักสูตรและการสอน ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อีเมล : wichai.s@chula.ac.th
Assistant Professor (Ph.D.) in Division of Curriculum and Instruction, Department of Curriculum and Instruction, Faculty of Education, Chulalongkorn University. Email: wichai.s@chula.ac.th

* Corresponding author

Abstract

This article aims to analyze and position the relationship between literacy and competency in the context of Thai education. It employs conceptual analysis and purposive document synthesis based on relevant international and Thai frameworks, including PIAAC, PISA/OECD, UNESCO, ACRL, the Council of the European Union, DigComp, UNESCO-UNEVOC, PISA Thailand, and CBE Thailand materials on core competencies and learning assessment. The analysis indicates that literacy and competency are related but cannot be used interchangeably. Literacy emphasizes domain-specific abilities to understand, evaluate, use, create, or communicate texts, data, media, symbols, or information in meaningful contexts. Competency, on the other hand, emphasizes the integrated ability to apply knowledge, skills, attitudes, values, and other resources to perform tasks or solve problems in real-world contexts. The analysis also shows that the relationship between the two concepts is not a fixed hierarchy, but depends on the reference framework, definition, and the purposes for which the terms are used. The article therefore proposes a Literacy–Competency Crosswalk Framework for examining the relationship between the two concepts through learning outcomes, tasks, evidence, and assessment criteria without prescribing fixed mappings between specific literacies and competencies. The framework helps curriculum developers and teachers distinguish evidence of domain-specific literacy from evidence of integrated competency and use these relationships to improve coherence in learning and assessment design.

Keywords: literacy, competency, curriculum design, learning assessment, Literacy–Competency Crosswalk Framework

บทนำ

ในการศึกษาไทยร่วมสมัย คำว่า “ความฉลาดรู้” และ “สมรรถนะ” ถูกใช้มากขึ้นในบริบทการประเมินผู้เรียน การพัฒนาหลักสูตร และการออกแบบการเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียนสามารถใช้ความรู้ในสถานการณ์จริงได้ กรอบการประเมินของ PISA Thailand ใช้กรอบการประเมินความสามารถเฉพาะด้าน เช่น ความฉลาดรู้ด้านการอ่าน การเรียนรู้ในโลกดิจิทัล และความฉลาดรู้ด้านสื่อและปัญญาประดิษฐ์ (สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี [สสวท.], ม.ป.ป.-ก, ม.ป.ป.-ข, ม.ป.ป.-ค) ขณะที่เอกสารของ CBE Thailand ว่าด้วยสมรรถนะหลักและการประเมินการเรียนรู้ใช้คำว่า “สมรรถนะหลัก” เพื่ออธิบายความสามารถพื้นฐานข้ามสาระหรือคร่อมวิชา และเชื่อมโยงกับการประเมินที่พิจารณาเกณฑ์การปฏิบัติ หลักฐาน และระดับความชำนาญของผู้เรียน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน [สพฐ.], 2564ก, 2564ข) การใช้คำทั้งสองในกรอบอ้างอิงเหล่านี้สะท้อนว่า “ความฉลาดรู้” และ “สมรรถนะ” ต่างมีบทบาทต่อการออกแบบหลักสูตร การจัดการเรียนรู้ และการประเมินผลในบริบทไทย

แม้ความฉลาดรู้และสมรรถนะต่างเกี่ยวข้องกับการนำความรู้และความสามารถไปใช้ในบริบทที่มีความหมาย แต่กรอบอ้างอิงแต่ละชุดกำหนดขอบเขต จุดเน้น และลักษณะการแสดงความสามารถแตกต่างกัน (OECD, 2019; Council of the European Union, 2018; UNESCO-UNEVOC, n.d.-a) ความแตกต่าง

ดังกล่าวมีนัยต่อการออกแบบหลักสูตรและการประเมินผล เพราะหากใช้สองคำนี้แทนกันโดยไม่กำหนดขอบเขตให้ชัด ผลลัพธ์การเรียนรู้ ภาระงาน หลักฐาน และเกณฑ์ประเมินอาจไม่สอดคล้องกับความสามารถที่ต้องการพัฒนา ดังนั้น ประเด็นสำคัญจึงไม่ใช่เพียงการแยกความหมายของสองคำ แต่รวมถึงการอธิบายว่าแต่ละแนวคิดทำหน้าที่อย่างไรและสัมพันธ์กันอย่างไรในการออกแบบการเรียนรู้และการประเมินผล

บทความนี้ใช้คำว่า “สมรรถนะ” ครอบคลุมทั้ง competence และ competency โดยพิจารณาตามกรอบอ้างอิงของแต่ละแหล่ง เอกสารของสหภาพยุโรปใช้ competences ในความหมายของการผสมผสานความรู้ ทักษะ และเจตคติ (Council of the European Union, 2018) ขณะที่ UNESCO-UNEVOC อธิบาย competence ในฐานะการประยุกต์ใช้ความรู้และทักษะในบริบท และ competency ในฐานะความสามารถที่แสดงและประเมินได้ตามมาตรฐานหรือหลักฐานการปฏิบัติ (UNESCO-UNEVOC, n.d.-a, n.d.-b) เพื่อให้สอดคล้องกับการใช้คำในบริบทไทย บทความจึงใช้คำว่า “สมรรถนะ” เป็นคำรวม แต่ยังพิจารณาความหมายเฉพาะตามกรอบอ้างอิง

ความกำกวมดังกล่าวไม่ได้เกิดเฉพาะในบริบทไทย วรรณกรรมด้านดิจิทัลสะท้อนว่าคำว่า digital literacy, digital competence และแนวคิดความฉลาดรู้เฉพาะด้านอื่นอาจมีขอบเขตซ้อนทับหรือถูกใช้แตกต่างกันตามกรอบอ้างอิง (Spante et al., 2018; Mbandje et al., 2023) ประเด็นจึงอยู่ที่การระบุความหมายและหน้าที่ของแนวคิดให้ชัดเจนก่อนนำไปใช้กำหนดผลลัพธ์ ภาระงาน และหลักฐานการเรียนรู้ บทความนี้จึงมุ่งวิเคราะห์และจัดวางความสัมพันธ์ระหว่างความฉลาดรู้กับสมรรถนะเพื่อให้การออกแบบหลักสูตรและการประเมินผลสามารถตรวจสอบได้จากหลักฐานการเรียนรู้ของผู้เรียน

ขอบเขตและแนวทางการอภิปราย

ในการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างความฉลาดรู้กับสมรรถนะ บทความนี้ให้ความสำคัญกับบริบทการศึกษาขั้นพื้นฐานของไทยและการนำแนวคิดเรื่องสมรรถนะมาใช้ในการออกแบบหลักสูตรและการประเมินผล โดยใช้เอกสารกรอบอ้างอิงสำคัญทั้งในระดับสากลและระดับประเทศเป็นฐานในการอภิปราย เอกสารสากลที่นำมาพิจารณา ได้แก่ กรอบความฉลาดรู้ของ PIAAC, PISA, UNESCO และ ACRL ตลอดจนกรอบสมรรถนะของสหภาพยุโรป DigComp และ UNESCO-UNEVOC ส่วนเอกสารไทย ได้แก่ กรอบการประเมินของ PISA Thailand และเอกสารของ CBE Thailand ว่าด้วยสมรรถนะหลักและการประเมินการเรียนรู้ นอกจากนี้ ยังใช้บทความวิจัยและบทความวิชาการที่เกี่ยวข้องเพื่อช่วยอธิบายกรณีที่การใช้คำมีความแตกต่าง กำกวม หรือซ้อนทับกันตามกรอบอ้างอิงแต่ละชุด

การอภิปรายพิจารณาทั้งความหมาย จุดเน้น ลักษณะของความสามารถ ภาระงาน หลักฐานการเรียนรู้ และแนวทางการประเมิน โดยไม่ได้มุ่งตัดสินว่าแนวคิดใดกว้างหรือสำคัญกว่าอีกแนวคิดหนึ่ง แต่พิจารณาว่าแต่ละแนวคิดทำหน้าที่อย่างไรในการออกแบบหลักสูตร การจัดการเรียนรู้ และการประเมิน ข้อพิจารณาเหล่านี้นำไปสู่การจัดวางความสัมพันธ์ระหว่างความฉลาดรู้เฉพาะด้านกับสมรรถนะเชิงบูรณาการ ซึ่งนำเสนอในช่วงท้ายของบทความ

ความหมายและจุดเน้นของความฉลาดรู้และสมรรถนะ

ความฉลาดรู้ (literacy) ในความหมายร่วมสมัยไม่ได้หมายถึงเพียงการอ่านออกเขียนได้ แต่หมายถึงความสามารถในการเข้าถึง ทำความเข้าใจ ตีความ ประเมิน ใช้ สร้าง หรือสื่อสารข้อความ ข้อมูล สื่อ สัญลักษณ์ หรือสารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับด้านใดด้านหนึ่งของการเรียนรู้และการดำรงชีวิต ในบริบทภาษาไทย สำนักงานราชบัณฑิตยสภาได้จัดทำพจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ร่วมสมัยว่าด้วยความฉลาดรู้ โดยใช้คำว่า “ความฉลาดรู้” เพื่อสื่อความหมายของ literacy ในฐานะความสามารถที่กว้างกว่าการรู้หนังสือหรือการอ่านออกเขียนได้ และสัมพันธ์กับการใช้ความรู้และสารสนเทศในบริบทต่าง ๆ ของชีวิตและสังคม (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2562) แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับ UNESCO ที่อธิบายว่า ความฉลาดรู้เป็นกระบวนการของการระบุความหมาย ทำความเข้าใจ ตีความ สร้าง และสื่อสารในโลกที่เปลี่ยนแปลงและเต็มไปด้วยข้อมูล อีกทั้งยังเป็นความต่อเนื่องของการเรียนรู้ (continuum) มากกว่าสถานะเพียงมีหรือไม่มีเท่านั้น (UNESCO, 2026) ขณะที่ PIAAC Literacy Expert Group (2009) ให้นิยามความฉลาดรู้ว่าเป็นความสามารถในการทำความเข้าใจ ประเมิน ใช้ และมีปฏิสัมพันธ์อย่างมีความหมายกับข้อความเขียน เพื่อให้บุคคลสามารถดำรงชีวิตและมีส่วนร่วมในสังคม บรรลุเป้าหมายของตน และพัฒนาความรู้และศักยภาพของตน

ในกรอบการประเมินระดับนานาชาติ OECD และ PISA ใช้คำว่า ความฉลาดรู้ ในความหมายที่เน้นการใช้ความรู้และทักษะในโลกจริงมากกว่าการจดจำเนื้อหา เช่น ความฉลาดรู้ด้านการอ่านของ PISA เน้นการทำความเข้าใจ ใช้ ประเมิน และสะท้อนความคิดเห็นต่อสิ่งที่อ่านเพื่อบรรลุเป้าหมายและมีส่วนร่วมในสังคม (OECD, 2019) ในบริบทไทย PISA Thailand ใช้คำว่า “ความฉลาดรู้ด้านการอ่าน” โดยมีองค์ประกอบการประเมิน ได้แก่ บทอ่าน กระบวนการอ่าน และสถานการณ์ (สสวท., ม.ป.ป.-ก; OECD, 2019) ส่วนด้านดิจิทัล กรอบ PISA 2025 ด้านการเรียนรู้ในโลกดิจิทัลและกรอบ PISA 2029 ด้านสื่อและปัญญาประดิษฐ์ ชี้ให้เห็นว่า ความฉลาดรู้บางด้านขยายไปสู่การสร้างความรู้ การแก้ปัญหา การวิเคราะห์สื่อ และการใช้ปัญญาประดิษฐ์อย่างมีจริยธรรม (สสวท., ม.ป.ป.-ข, ม.ป.ป.-ค)

ความฉลาดรู้บางประเภทมีลักษณะซับซ้อนจนใกล้กับสมรรถนะ ตัวอย่างสำคัญคือกรอบความฉลาดรู้ด้านสารสนเทศของ ACRL (Framework for Information Literacy for Higher Education) ซึ่งนิยามความฉลาดรู้ด้านสารสนเทศว่าเป็นชุดความสามารถแบบบูรณาการที่เกี่ยวข้องกับการค้นพบสารสนเทศอย่างใคร่ครวญ ความเข้าใจว่าสารสนเทศถูกผลิตและให้คุณค่าอย่างไร การใช้สารสนเทศเพื่อสร้างความรู้ใหม่ และการมีส่วนร่วมอย่างมีจริยธรรมในชุมชนการเรียนรู้ (Association of College and Research Libraries [ACRL], 2016) กรณีนี้ทำให้เห็นว่า ความฉลาดรู้มิใช่ทักษะย่อยเสมอไป แต่อาจรวมการคิด คุณค่า และจริยธรรมไว้ด้วย โดยเฉพาะเมื่อความฉลาดรู้ถูกนำไปใช้ในบริบทที่ผู้เรียนต้องคัดเลือก ประเมิน ตัดสินใจ และสื่อสารข้อมูลต่อผู้อื่น

สมรรถนะมีจุดเน้นอยู่ที่ความสามารถเชิงบูรณาการในการใช้และระดมความรู้ ทักษะ เจตคติ คุณค่า และทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อปฏิบัติภาระงานหรือแก้ปัญหาในบริบทจริง กรอบ OECD Learning Compass 2030 อธิบายว่าผู้เรียนต้องพัฒนาความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณค่าเพื่อดำรงชีวิตและเรียนรู้ในอนาคต

(OECD, n.d.) ขณะที่ UNESCO-UNEVOC อธิบาย competence ในฐานะการใช้ความรู้และทักษะในบริบท รวมถึงการระดมทรัพยากรเพื่อแก้ปัญหาในสถานการณ์จริง (UNESCO-UNEVOC, n.d.-a) ในกรอบของสหภาพยุโรป competences หมายถึงการผสมผสานความรู้ ทักษะ และเจตคติที่จำเป็นต่อการพัฒนาตนเอง การทำงาน การอยู่ร่วมในสังคม และความเป็นพลเมือง (Council of the European Union, 2018)

สำหรับบริบทไทย เอกสารของ CBE Thailand อธิบาย “สมรรถนะหลัก” ว่าเป็นความสามารถพื้นฐานข้ามสาระหรือคร่อมวิชา เช่น การจัดการตนเอง การคิดขั้นสูง การสื่อสาร การรวมพลังทำงานเป็นทีม การเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง และการอยู่ร่วมกับธรรมชาติและวิทยาการอย่างยั่งยืน (สพฐ., 2564ก) และเสนอแนวทางการประเมินที่พิจารณาเกณฑ์การปฏิบัติ หลักฐานหรือร่องรอยการปฏิบัติ และระดับความชำนาญ (สพฐ., 2564ข) ดังนั้น ในกรอบอ้างอิงนี้ สมรรถนะจึงควรพิจารณาจากคุณภาพของการปฏิบัติ ไม่ใช่เพียงคะแนนความรู้หรือทักษะแยกส่วน

จากกรอบอ้างอิงข้างต้นจึงเห็นได้ว่า ความฉลาดรู้และสมรรถนะมีทั้งส่วนที่สัมพันธ์และส่วนที่มีจุดเน้นแตกต่างกัน ซึ่งจำเป็นต้องพิจารณาต่อในระดับภาระงาน หลักฐาน และเกณฑ์ประเมิน

การเปรียบเทียบและการจัดวางความสัมพันธ์ระหว่างสองแนวคิด

เมื่อพิจารณาในเชิงการออกแบบ ความแตกต่างสำคัญอยู่ที่สิ่งที่ต้องการเห็นจากการปฏิบัติของผู้เรียนและระดับของหลักฐานที่ใช้รองรับการตัดสิน การประเมินความฉลาดรู้มุ่งพิจารณาคุณภาพของการจัดการข้อความ ข้อมูล สื่อ หรือสารสนเทศในด้านที่กำหนด ขณะที่การประเมินสมรรถนะต้องพิจารณาการนำความรู้ ทักษะ เจตคติ คุณค่า และทรัพยากรที่เกี่ยวข้องมาบูรณาการในการปฏิบัติภาระงานหรือแก้ปัญหาในบริบทที่มีความหมาย (สพฐ., 2564ข; UNESCO-UNEVOC, n.d.-a) ตัวอย่างเช่น หากผลลัพธ์การเรียนรู้ระบุว่า “ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์และประเมินความน่าเชื่อถือของข้อมูลจากบทอ่านหลายแหล่ง” ข้อความนี้เน้นความฉลาดรู้ด้านการอ่าน ขณะที่ข้อความว่า “ผู้เรียนสามารถใช้ข้อมูลจากหลายแหล่งเพื่อพัฒนาและสื่อสารข้อเสนอที่มีเหตุผลต่อปัญหาในบริบทจริง” สะท้อนการนำความสามารถด้านการอ่านไปใช้ร่วมกับความสามารถอื่นเพื่อแสดงสมรรถนะในบริบทจริง ความแตกต่างและข้อควรพิจารณาในการออกแบบสรุปไว้ในตาราง 1

ตาราง 1

ประเด็นเปรียบเทียบระหว่างความฉลาดรู้กับสมรรถนะ

ประเด็น	ความฉลาดรู้	สมรรถนะ	ข้อควรพิจารณาในการออกแบบหลักสูตรและการประเมิน
คำถามหลัก	ผู้เรียนเข้าใจ ประเมิน ใช้หรือสื่อสารข้อมูลในด้านหนึ่งได้ดีเพียงใด	ผู้เรียนนำความรู้ ทักษะ เจตคติ คุณค่า และทรัพยากรไปใช้ปฏิบัติจริงได้ดีเพียงใด	ควรกำหนดผลลัพธ์การเรียนรู้ให้ชัดว่าต้องการพัฒนาหรือประเมินความฉลาดรู้เฉพาะด้าน สมรรถนะเชิงบูรณาการ หรือทั้งสองระดับ

ตาราง 1 (ต่อ)

ประเด็นเปรียบเทียบระหว่างความฉลาดรู้กับสมรรถนะ

ประเด็น	ความฉลาดรู้	สมรรถนะ	ข้อควรพิจารณาในการออกแบบหลักสูตรและการประเมิน
จุดเน้น	ความสามารถเฉพาะด้าน เช่น การอ่าน สารสนเทศ สื่อ ดิจิทัล หรือปัญญาประดิษฐ์	ความสามารถเชิงบูรณาการ เช่น การสื่อสาร การคิดขั้นสูง การทำงานร่วมกัน หรือการเป็นพลเมือง	ไม่ควรถือว่าความฉลาดรู้เฉพาะด้านเท่ากับสมรรถนะทั้งหมด แต่ควรพิจารณาว่าความฉลาดรู้นั้นอาจทำหน้าที่เป็นฐานหรือองค์ประกอบสนับสนุนสมรรถนะใดในภาระงานที่กำหนด
ภาระงาน	อ่านและวิเคราะห์บทอ่าน ประเมินแหล่งข้อมูล วิเคราะห์สื่อ หรือสืบค้นสารสนเทศ	ทำโครงงาน แก้ปัญหา นำเสนอข้อเสนอ ทำงานเป็นทีม หรือสร้างชิ้นงานเพื่อใช้จริง	ควรออกแบบภาระงานให้เห็นทั้งการใช้ความสามารถเฉพาะด้านและการนำความสามารถนั้นไปใช้ในการปฏิบัติหรือแก้ปัญหาในบริบทที่มีความหมาย
หลักฐาน	บทวิเคราะห์ บันทึกการสืบค้น การประเมินแหล่งข้อมูล หรือชิ้นงานสื่อ	รายงานโครงงาน การนำเสนอ แฟ้มสะสมงาน หรือชิ้นงานจากการปฏิบัติจริง	ควรกำหนดหลักฐานให้แยกได้ว่าส่วนใดสะท้อนความฉลาดรู้เฉพาะด้าน และส่วนใดสะท้อนสมรรถนะเชิงบูรณาการ
เกณฑ์ประเมิน	คุณภาพของความเข้าใจ การตีความ การประเมินข้อมูล และการสื่อสารข้อมูล	คุณภาพของการบูรณาการ การตัดสินใจ การถ่ายโอนความรู้ และผลการปฏิบัติ	ควรใช้เกณฑ์ประเมินสองระดับที่เชื่อมโยงกัน คือ เกณฑ์ระดับความฉลาดรู้เฉพาะด้าน และเกณฑ์ระดับสมรรถนะเชิงบูรณาการ

ความสัมพันธ์ระหว่างความฉลาดรู้กับสมรรถนะจึงไม่ควรถูกอธิบายเป็นลำดับชั้นแบบตายตัว ในบางกรอบ ความฉลาดรู้ถูกจัดเป็นสมรรถนะประเภทหนึ่ง เช่น กรอบสมรรถนะสำคัญสำหรับการเรียนรู้ตลอดชีวิตของสหภาพยุโรปที่จัด สมรรถนะด้านความฉลาดรู้ (literacy competence) เป็นหนึ่งในสมรรถนะสำคัญ (key competences) (Council of the European Union, 2018) ในบางกรอบ ความฉลาดรู้บางด้านเป็นองค์ประกอบของสมรรถนะที่กว้างกว่า เช่น DigComp 2.2 ที่จัด ความฉลาดรู้ด้านสารสนเทศและข้อมูล (information and data literacy) เป็นองค์ประกอบหนึ่งของสมรรถนะดิจิทัล (digital competence) (Vuorikari et al., 2022) และในบางกรอบ ความฉลาดรู้ถูกใช้เป็นแนวคิดกว้างที่รวมความสามารถหลายด้านไว้ภายใน เช่น ความฉลาดรู้ดิจิทัล (digital literacy) ของ UNESCO-UNEVOC ที่ครอบคลุมความสามารถด้านคอมพิวเตอร์ เทคโนโลยีสารสนเทศ สารสนเทศ และสื่อ (UNESCO-UNEVOC, n.d.-c)

การจัดความสัมพันธ์ในบริบทไทยควรพิจารณาเชิงการออกแบบมากกว่าการจัดลำดับชั้นของคำ ความฉลาดรู้เฉพาะด้าน เช่น การอ่าน สารสนเทศ สื่อ หรือปัญญาประดิษฐ์ อาจเป็นฐานสำคัญที่ช่วยให้ผู้เรียน

แสดงสมรรถนะหลัก เช่น การสื่อสาร การคิดขั้นสูง การจัดการตนเอง หรือการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง แต่สมรรถนะยังต้องอาศัยการบูรณาการความรู้ ทักษะ เจตคติ คุณค่า และทรัพยากรที่เกี่ยวข้องในการปฏิบัติในบริบทจริง และการประเมินสมรรถนะต้องอาศัยหลักฐานจากการปฏิบัติดังกล่าว ดังนั้น การใช้คำทั้งสองควรอ้างอิงนิยาม องค์ประกอบ ภาระงาน และหลักฐานการประเมินอย่างชัดเจน

ความฉลาดรู้กับสมรรถนะไม่ควรถูกแยกออกจากกันโดยสิ้นเชิง และไม่ควรถูกทำให้เป็นคำเดียวกันโดยอัตโนมัติ ในเชิงการออกแบบ ความฉลาดรู้เฉพาะด้านอาจทำหน้าที่เป็นฐาน องค์ประกอบ หรือเงื่อนไขสนับสนุนการแสดงสมรรถนะในบางภาระงาน ขณะที่สมรรถนะยังต้องอาศัยการบูรณาการความรู้ ทักษะ เจตคติ คุณค่า และทรัพยากรอื่นตามบริบท และต้องการหลักฐานการปฏิบัติที่กว้างกว่าหลักฐานของความสามารถเฉพาะด้าน ความสัมพันธ์จึงควรพิจารณาตามผลลัพธ์ ภาระงาน และหลักฐาน มากกว่ากำหนดจากลำดับชั้นของคำ

การใช้คำในบริบทไทยและข้อมูลสนับสนุนจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ในบริบทไทย คำว่า “ความฉลาดรู้” และ “สมรรถนะ” ปรากฏในเอกสารที่มีวัตถุประสงค์แตกต่างกัน กรอบการประเมินของ PISA Thailand ใช้ความฉลาดรู้เพื่อกำหนดและประเมินความสามารถในด้านเฉพาะ ขณะที่เอกสารของ CBE Thailand ว่าด้วยสมรรถนะหลักและการประเมินการเรียนรู้ใช้ “สมรรถนะหลัก” เพื่ออธิบายความสามารถเชิงบูรณาการที่ข้ามสาระหรือคร่อมวิชาและพิจารณาจากการปฏิบัติของผู้เรียน (สพฐ., 2564ก, 2564ข; สสวท., ม.ป.ป.-ก, ม.ป.ป.-ข, ม.ป.ป.-ค) การใช้สองคำในกรอบอ้างอิงต่างชุดจึงควรพิจารณาจากหน้าที่ของแนวคิด สิ่งที่ผู้เรียนต้องทำ บริบทของการปฏิบัติ และหลักฐานที่ใช้ประเมิน มากกว่าจากชื่อเรียกเพียงอย่างเดียว

สำหรับบริบทวิชาการไทย ทิศนา แขมมณี (2562) เสนอการจัดวางความสัมพันธ์อีกลักษณะหนึ่งภายใต้แนวคิด “สมรรถนะ: หัวใจของความฉลาดรู้” โดยมองว่าสมรรถนะเป็นส่วนสำคัญของความฉลาดรู้ กล่าวคือ ส่วนของความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะที่บุคคลสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตจริงได้เป็นส่วนที่สะท้อนสมรรถนะ การจัดวางดังกล่าวแตกต่างจากบางกรอบที่จัดความฉลาดรู้เป็นสมรรถนะประเภทหนึ่งหรือเป็นองค์ประกอบของสมรรถนะที่กว้างกว่า ความแตกต่างนี้ยิ่งชี้ให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างความฉลาดรู้กับสมรรถนะไม่ควรถูกกำหนดเป็นลำดับชั้นหรือความสัมพันธ์แบบเดียวในทุกกรอบอ้างอิง แต่ควรพิจารณาจากนิยาม องค์ประกอบ และวัตถุประสงค์ของแต่ละกรอบ

กรณีดิจิทัลทำให้ลักษณะดังกล่าวเห็นได้ชัดยิ่งขึ้น กรอบ PISA 2025 ด้านการเรียนรู้ในโลกดิจิทัลให้ความสำคัญกับการสร้างความรู้และการแก้ปัญหาโดยใช้เครื่องมือเชิงคำนวณ ขณะที่กรอบ PISA 2029 ด้านสื่อและปัญญาประดิษฐ์ใช้คำว่า “ความฉลาดรู้” แต่ครอบคลุมการเข้าถึง ใช้ วิเคราะห์ ประเมิน สร้าง และมีส่วนร่วมกับสื่อและปัญญาประดิษฐ์อย่างมีจริยธรรม (สสวท., ม.ป.ป.-ข, ม.ป.ป.-ค) งานของ Spante et al. (2018) และ Mbandje et al. (2023) ก็แสดงให้เห็นว่า คำว่า digital literacy, digital competence และ information literacy มีทั้งส่วนที่แตกต่างและซ้อนทับกันตามกรอบและบริบทที่ศึกษา กรณีเหล่านี้จึง

สนับสนุนการพิจารณาความสัมพันธ์จากองค์ประกอบ กระบวนการ ภาระงาน และหลักฐาน มากกว่าจากชื่อของแนวคิดเพียงอย่างเดียว

ตัวอย่างจากงานวิจัยไทยยังสะท้อนให้เห็นว่าแนวคิดเหล่านี้ถูกนำไปใช้ในหน้าที่แตกต่างกันตามบริบทของการศึกษา งานบางส่วนกำหนดสมรรถนะเป็นผลลัพธ์ของการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ เช่น สมรรถนะด้านการเขียนโปรแกรมของผู้เรียน (Chooprai et al., 2026; Jitjuk et al., 2020) ขณะที่งานด้านความฉลาดรู้แสดงให้เห็นว่า ความฉลาดรู้เฉพาะด้านอาจสัมพันธ์หรือสนับสนุนกัน เช่น ความฉลาดรู้ดิจิทัลกับความฉลาดรู้ด้านสุขภาพ (Wiwatsiripong et al., 2026) ตัวอย่างเหล่านี้ไม่ได้กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างความฉลาดรู้กับสมรรถนะโดยตรง แต่ช่วยแสดงให้เห็นว่า การใช้แนวคิดในงานวิจัยขึ้นอยู่กับขอบเขต ผลลัพธ์ และบริบทที่ผู้วิจัยกำหนด จึงจำเป็นต้องระบุกรอบอ้างอิงและหน้าที่ของแนวคิดให้ชัดเจนก่อนนำไปเชื่อมโยงในการออกแบบหลักสูตรและการประเมินผล

ผลการวิเคราะห์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ช่องว่างสำคัญไม่ได้อยู่เพียงที่ความแตกต่างของนิยาม แต่รวมถึงการอธิบายว่า ความฉลาดรู้เฉพาะด้านหนึ่ง ๆ สัมพันธ์กับสมรรถนะเชิงบูรณาการอย่างไรเมื่อนำไปใช้ในการออกแบบหลักสูตรและการประเมินผล การเชื่อมโยงดังกล่าวไม่ควรพิจารณาจากชื่อของความฉลาดรู้และสมรรถนะเพียงอย่างเดียว หรือกำหนดเป็นคู่ความสัมพันธ์แบบตายตัว แต่ควรพิจารณาร่วมกันจากองค์ประกอบและกระบวนการของความฉลาดรู้เฉพาะด้าน ลักษณะของสมรรถนะที่ต้องการให้ผู้เรียนแสดง ภาระงานหรือสถานการณ์ที่ผู้เรียนต้องเผชิญ และหลักฐานที่เกิดจากการปฏิบัติ เมื่อความสามารถเฉพาะด้านถูกนำไปใช้ร่วมกับความรู้ ทักษะ เจตคติ คุณค่า หรือทรัพยากรอื่นเพื่อปฏิบัติภาระงานในบริบทที่มีความหมาย ความสามารถนั้นจึงอาจทำหน้าที่เป็นฐานหรือองค์ประกอบสนับสนุนการแสดงสมรรถนะได้ ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างสองแนวคิดจึงควรพิจารณาจากสิ่งที่ผู้เรียนต้องทำและหลักฐานที่เกิดขึ้น มากกว่าการจับคู่คำในระดับนิยาม

กรอบเชื่อมโยงความฉลาดรู้กับสมรรถนะสำหรับหลักสูตรและการประเมินผล

บทความนี้นำเสนอ “กรอบเชื่อมโยงความฉลาดรู้กับสมรรถนะสำหรับหลักสูตรและการประเมินผล” เพื่อช่วยให้ผู้พัฒนาหลักสูตร ผู้สอน และผู้ประเมินพิจารณาความสัมพันธ์ของสองแนวคิดผ่านผลลัพธ์การเรียนรู้ ภาระงาน และหลักฐานที่ผู้เรียนแสดง กรอบนี้ไม่ได้กำหนดว่าความฉลาดรู้เฉพาะด้านหนึ่งต้องสัมพันธ์กับสมรรถนะใดอย่างตายตัว แต่ใช้เป็นกรอบวิเคราะห์ว่า ในผลลัพธ์การเรียนรู้และภาระงานหนึ่ง ๆ ผู้เรียนต้องใช้ความฉลาดรู้เฉพาะด้านใด การใช้ความสามารถนั้นต้องบูรณาการกับองค์ประกอบใดเพื่อแสดงสมรรถนะ และหลักฐานใดสามารถใช้พิจารณาคุณภาพของการเรียนรู้ทั้งสองระดับ

กรอบเชื่อมโยงนี้ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ความฉลาดรู้เฉพาะด้าน เช่น การอ่านสารสนเทศ ดิจิทัล สื่อและปัญญาประดิษฐ์ หรือวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ 2) สมรรถนะหลักที่อาจสัมพันธ์ เช่น การสื่อสาร การคิดขั้นสูง การจัดการตนเอง การรวมพลังทำงานเป็นทีม การเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง หรือการอยู่ร่วมกับธรรมชาติและวิทยาการอย่างยั่งยืน 3) ภาระงานการเรียนรู้หรือการประเมินที่ทำให้ผู้เรียนใช้

ความฉลาดรู้และแสดงสมรรถนะในสถานการณ์ที่มีความหมาย 4) หลักฐานระดับความฉลาดรู้ที่แสดงการเข้าใจ ตีความ ประเมิน ใช้ หรือสื่อสารข้อมูล 5) หลักฐานระดับสมรรถนะที่แสดงการระดมความรู้ ทักษะ เจตคติ คุณค่า และทรัพยากรเพื่อปฏิบัติภาระงานจริง และ 6) เกณฑ์ประเมินสองระดับที่แยกแต่เชื่อมโยงกัน กล่าวคือ เกณฑ์ระดับความฉลาดรู้ใช้พิจารณาคุณภาพของการเข้าใจ ประเมิน ใช้ หรือสื่อสารข้อมูลเฉพาะด้าน ส่วนเกณฑ์ระดับสมรรถนะใช้พิจารณาคุณภาพของการบูรณาการและการนำสิ่งที่รู้ไปใช้ปฏิบัติจริง โดยเกณฑ์ทั้งสองระดับต้องสัมพันธ์กับภาระงานและหลักฐานเดียวกันอย่างมีเหตุผล องค์ประกอบทั้งหกนี้ช่วยเปลี่ยนการใช้คำเชิงนโยบายให้เป็นการออกแบบที่ตรวจสอบได้ กล่าวคือ ผู้พัฒนาหลักสูตรไม่เพียงระบุว่าผู้เรียนต้องมีความฉลาดรู้หรือสมรรถนะใด แต่ต้องอธิบายต่อได้ว่า ความสามารถนั้นจะเกิดในภาระงานใด มีหลักฐานใดรองรับ และจะใช้เกณฑ์ใดพิจารณาคุณภาพของการเรียนรู้ กรอบนี้จึงทำหน้าที่เป็นเครื่องมือตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างระดับความคิดเชิงหลักสูตรกับระดับการปฏิบัติในชั้นเรียน

เมื่อนำกรอบนี้ไปใช้ ผู้สอนควรเริ่มจากผลลัพธ์การเรียนรู้ที่ต้องการ แล้วตั้งคำถามย้อนกลับว่า ผลลัพธ์นั้นต้องอาศัยความฉลาดรู้เฉพาะด้านใด ผู้เรียนต้องแสดงสมรรถนะใด ภาระงานที่ออกแบบเปิดโอกาสให้เกิดหลักฐานทั้งสองระดับหรือไม่ และเกณฑ์ประเมินสามารถแยกคุณภาพของความฉลาดรู้เฉพาะด้านออกจากคุณภาพของสมรรถนะเชิงบูรณาการได้หรือไม่ การใช้กรอบในลักษณะนี้จะช่วยลดความเสี่ยงของการออกแบบภาระงานที่ดูซับซ้อนแต่ไม่มีหลักฐานเฉพาะด้านเพียงพอ หรือการใช้แบบทดสอบเฉพาะด้านเพื่อสรุปสมรรถนะที่กว้างเกินกว่าหลักฐานจะรองรับ ความสัมพันธ์ที่แสดงต่อไปนี้จึงเป็นตัวอย่างของการใช้กรอบวิเคราะห์ มิใช่การกำหนดคู่ความสัมพันธ์มาตรฐานระหว่างความฉลาดรู้กับสมรรถนะ ความฉลาดรู้เฉพาะด้านเดียวกันอาจสนับสนุนสมรรถนะได้มากกว่าหนึ่งด้าน และสมรรถนะหนึ่งอาจต้องอาศัยความฉลาดรู้หลายด้าน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผลลัพธ์การเรียนรู้ ภาระงาน บริบทของการปฏิบัติ และหลักฐานที่ต้องการให้ผู้เรียนแสดง ตัวอย่างเช่น การพัฒนาความฉลาดรู้ด้านการอ่านอาจเชื่อมกับสมรรถนะการสื่อสารและการคิดขั้นสูงผ่านภาระงานอ่านบทความหลายแหล่ง วิเคราะห์ข้ออ้าง เหตุผล และความน่าเชื่อถือ แล้วนำเสนอข้อสรุปอย่างมีเหตุผล ส่วนความฉลาดรู้ด้านสารสนเทศอาจเชื่อมกับการคิดขั้นสูงและการจัดการตนเองผ่านภาระงานตั้งคำถาม สืบค้น คัดเลือกแหล่งข้อมูล และจัดทำข้อสรุปเชิงวิชาการ ขณะที่ความฉลาดรู้ด้านสื่อและปัญญาประดิษฐ์อาจเชื่อมกับสมรรถนะการเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งผ่านภาระงานวิเคราะห์คติ จริยธรรม และผลกระทบของสื่อหรือปัญญาประดิษฐ์ การใช้กรอบนี้จึงช่วยให้ผู้สอนเห็นว่า หลักฐานใดใช้ตัดสินคุณภาพของความฉลาดรู้เฉพาะด้าน และหลักฐานใดใช้ตัดสินสมรรถนะเชิงบูรณาการ องค์ประกอบและคำถามตรวจสอบสำหรับการนำกรอบไปใช้สรุปไว้ในตาราง 2

ภาระงานหรือชิ้นงานปลายทางหนึ่งอาจให้หลักฐานการเรียนรู้ได้มากกว่าหนึ่งระดับ กิจกรรมย่อยระหว่างการทำงาน เช่น การอ่าน การสืบค้น การใช้เครื่องมือดิจิทัล หรือการวิเคราะห์สื่อ อาจสะท้อนความฉลาดรู้เฉพาะด้าน ขณะที่ผลงานหรือการปฏิบัติปลายทาง เช่น ข้อเสนอ รายงาน ชิ้นงานดิจิทัล แนวปฏิบัติ หรือสื่อรณรงค์ อาจสะท้อนการนำความสามารถเหล่านั้นไปใช้ในระดับสมรรถนะ การพิจารณาหลักฐานและเกณฑ์ประเมินแยกเป็นสองระดับจึงช่วยให้การประเมินชัดเจนขึ้น และลดความเสี่ยงของการสรุปสมรรถนะ

จากหลักฐานที่แคบเกินไป ตัวอย่างการใช้หลักดังกล่าวเพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความฉลาดรู้เฉพาะด้านกับสมรรถนะเชิงบูรณาการแสดงไว้ในตาราง 3 ทั้งนี้ ตัวอย่างดังกล่าวมีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงวิธีใช้กรอบมิใช่กำหนดคู่ความสัมพันธ์ที่ใช้ได้ตายตัวในทุกบริบท

ตาราง 2

กรอบเชื่อมโยงความฉลาดรู้กับสมรรถนะสำหรับหลักสูตรและการประเมินผล

องค์ประกอบการออกแบบ	มุมมองด้านความฉลาดรู้	มุมมองด้านสมรรถนะ	คำถามตรวจสอบ
ผลลัพธ์การเรียนรู้	ระบุว่าผู้เรียนต้องใช้ความฉลาดรู้เฉพาะด้านใด เช่น การอ่านสารสนเทศ สื่อ ดิจิทัล หรือปัญญาประดิษฐ์	ระบุว่าผู้เรียนต้องแสดงสมรรถนะหลักใด เช่น การสื่อสาร การคิดขั้นสูง การจัดการตนเอง หรือการเป็นพลเมือง	ผลลัพธ์การเรียนรู้บอกชัดหรือไม่ว่า ความฉลาดรู้เฉพาะด้านและสมรรถนะหลักสัมพันธ์กันอย่างไร และต้องการให้ผู้เรียนแสดงออกอย่างไร
ภาระงานการเรียนรู้หรือการประเมิน	ภาระงานเปิดโอกาสให้ผู้เรียนอ่าน ค้นหา วิเคราะห์ ประเมิน ใช้ สร้าง หรือสื่อสารข้อมูล ข้อความ หรือสื่อเฉพาะด้าน	ภาระงานเปิดโอกาสให้ผู้เรียนนำความรู้ ทักษะ เจตคติ คุณค่า และทรัพยากรไปใช้ปฏิบัติงาน แก้ปัญหา ตัดสินใจ สื่อสาร หรือทำงานร่วมกับผู้อื่น	ภาระงานเดียวกันทำให้เห็นทั้งการใช้ความฉลาดรู้เฉพาะด้านและการแสดงสมรรถนะเชิงบูรณาการหรือไม่
หลักฐานการเรียนรู้	หลักฐานแสดงคุณภาพของการเข้าใจ ตีความ ประเมิน ใช้ หรือสื่อสารข้อมูล เช่น บันทึกการอ่าน บันทึกการสืบค้น ตารางวิเคราะห์แหล่งข้อมูล หรือแบบวิเคราะห์สื่อ	หลักฐานแสดงคุณภาพของการบูรณาการและการปฏิบัติจริง เช่น รายงาน โครงงาน การนำเสนอ ข้อเสนอเชิงปฏิบัติ ผลงานกลุ่ม หรือชิ้นงานที่ใช้สื่อสารกับผู้รับสารจริง	หลักฐานที่เก็บสามารถแยกได้หรือไม่ว่า ส่วนใดสะท้อนความฉลาดรู้เฉพาะด้าน และส่วนใดสะท้อนสมรรถนะเชิงบูรณาการ
เกณฑ์ประเมิน	เกณฑ์เน้นคุณภาพของความเข้าใจ ความถูกต้องของการตีความ ความน่าเชื่อถือของข้อมูล การประเมินข้อมูล และการใช้หรือสื่อสารข้อมูลอย่างเหมาะสม	เกณฑ์เน้นคุณภาพของการบูรณาการ การตัดสินใจ การแก้ปัญหา การถ่ายโอนความรู้ การสื่อสาร และผลการปฏิบัติในบริบทจริง	เกณฑ์ประเมินสองระดับเชื่อมโยงกับหลักฐานเดียวกันอย่างมีเหตุผลหรือไม่ และหลีกเลี่ยงการใช้เกณฑ์ระดับหนึ่งไปสรุปแทนอีกระดับหนึ่งหรือไม่

นัยต่อหลักสูตร การจัดการเรียนรู้ การประเมินผล และการพัฒนาครู

กรอบเชื่อมโยงที่เสนอนี้มีนัยต่อการนำไปใช้อย่างน้อย 4 ประการ ประการแรก ในระดับหลักสูตร ผู้พัฒนาหลักสูตรควรเริ่มจากนิยามเชิงปฏิบัติการของ “ความฉลาดรู้” และ “สมรรถนะ” โดยระบุให้ชัดว่าในผลลัพธ์หรือภาระงานนั้น ความฉลาดรู้เฉพาะด้านใดอาจทำหน้าที่เป็นฐานหรือองค์ประกอบสนับสนุนการแสดงสมรรถนะใด ผู้เรียนต้องแสดงพฤติกรรมหรือการปฏิบัติแบบใด และจะใช้หลักฐานใดพิจารณาคุณภาพ

การเรียนรู้ การระบุเช่นนี้จะช่วยให้ผลลัพธ์การเรียนรู้ไม่เป็นเพียงถ้อยคำเชิงนโยบาย แต่เชื่อมโยงกับภาระงานและการประเมินได้จริง

ประการที่สอง ในระดับการจัดการเรียนรู้ ผู้สอนควรออกแบบกิจกรรมให้มีทั้งโอกาสพัฒนาความฉลาดรู้เฉพาะด้านและโอกาสนำความสามารถนั้นไปใช้ร่วมกับองค์ประกอบอื่นในภาระงานที่แสดงสมรรถนะ ทั้งสองลักษณะอาจจัดต่อเนื่องหรือบูรณาการกันตามผลลัพธ์และบริบท หากผู้เรียนทำโครงงานหรือภาระงานบูรณาการโดยไม่มีความฉลาดรู้ที่จำเป็น ผลงานอาจไม่สะท้อนคุณภาพการเรียนรู้ที่แท้จริง ในทางกลับกัน หากการเรียนรู้หยุดอยู่ที่ความสามารถเฉพาะด้านโดยไม่เปิดโอกาสให้นำไปใช้ในภาระงานที่มีความหมาย ก็อาจไม่เพียงพอต่อการแสดงสมรรถนะ

ประการที่สาม ในระดับการประเมินผล ควรใช้หลักฐานและเกณฑ์สองระดับ ได้แก่ ระดับความฉลาดรู้เฉพาะด้านและระดับสมรรถนะเชิงบูรณาการ เกณฑ์ระดับความฉลาดรู้อาจพิจารณาคุณภาพของการเข้าใจ การตีความ การประเมินข้อมูล หรือการสื่อสารข้อมูล ส่วนเกณฑ์ระดับสมรรถนะอาจพิจารณาคุณภาพของการบูรณาการ การตัดสินใจ การแก้ปัญหา การถ่ายโอนความรู้ และผลการปฏิบัติในบริบทจริง การแยกเกณฑ์เช่นนี้ไม่ใช่การแยกการเรียนรู้เป็นส่วน ๆ แต่เป็นการทำให้หลักฐานการประเมินชัดเจนขึ้นว่า ผู้เรียนมีความสามารถเฉพาะด้านเพียงใด และสามารถนำความสามารถนั้นไปใช้ในการปฏิบัติจริงได้เพียงใด

ประการที่สี่ ในระดับการพัฒนาครู ครูควรได้รับการพัฒนาให้ใช้คำเหล่านี้เป็นเครื่องมือออกแบบการเรียนรู้ ไม่ใช่เพียงจดจำคำศัพท์เชิงนโยบาย กล่าวคือ ครูควรสามารถแยกหน้าที่ของความฉลาดรู้และสมรรถนะ จัดทำความเชื่อมโยงระหว่างความฉลาดรู้เฉพาะด้านกับสมรรถนะหลัก ออกแบบภาระงานที่ทำให้ผู้เรียนใช้ความฉลาดรู้ในบริบทจริง กำหนดหลักฐานการเรียนรู้สองระดับ และสร้างเกณฑ์ประเมินที่สอดคล้องกับทั้งสองระดับ หากครูเข้าใจความสัมพันธ์ดังกล่าว การนำหลักสูตรฐานสมรรถนะไปใช้จะมีโอกาสเชื่อมโยงกับการจัดการเรียนรู้และการประเมินผลได้มากขึ้น โดยสรุป นัยของกรอบเชื่อมโยงนี้อยู่ที่การทำให้หลักสูตร การจัดการเรียนรู้ และการประเมินผลมีความสอดคล้องกันมากขึ้น ผู้พัฒนาหลักสูตรและผู้สอนไม่จำเป็นต้องเลือกว่าจะใช้คำว่า “ความฉลาดรู้” หรือ “สมรรถนะ” เพียงคำใดคำหนึ่ง แต่ควรระบุบทบาทของแต่ละคำให้ชัดเจนและเชื่อมโยงกันด้วยภาระงาน หลักฐาน และเกณฑ์ประเมินที่ตรวจสอบได้

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

บทความนี้เสนอว่า “ความฉลาดรู้” และ “สมรรถนะ” เป็นแนวคิดที่สัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด แต่ไม่ควรถูกใช้แทนกันโดยตรง ความฉลาดรู้ช่วยอธิบายความสามารถเฉพาะด้านในการจัดการกับข้อความ ข้อมูล สื่อ สัญลักษณ์ หรือสารสนเทศ ขณะที่สมรรถนะช่วยอธิบายความสามารถเชิงบูรณาการในการนำความรู้ ทักษะ เจตคติ คุณค่า และทรัพยากรต่าง ๆ ไปใช้ปฏิบัติภาระงานหรือแก้ปัญหาในบริบทจริง ดังนั้น ประเด็นสำคัญจึงไม่ใช่การตัดสินว่าแนวคิดใดครอบคลุมอีกแนวคิดหนึ่งเสมอไป แต่อยู่ที่การระบุให้ชัดว่า ในหลักสูตรหรือการประเมินหนึ่ง ๆ ความฉลาดรู้เฉพาะด้านใดสัมพันธ์กับสมรรถนะใด และความสัมพันธ์นั้นตรวจสอบได้จากภาระงานหลักฐานและเกณฑ์ประเมินแบบใด

ตาราง 3

ตัวอย่างการใช้กรอบเชื่อมโยงความฉลาดรู้เฉพาะด้านกับสมรรถนะเชิงบูรณาการ

ความฉลาดรู้เฉพาะด้าน	สมรรถนะหลัก	จุดเชื่อมโยงสำคัญระหว่างความฉลาดรู้กับสมรรถนะ	ตัวอย่างภาระงานเชิงสมรรถนะ	หลักฐานระดับความฉลาดรู้	หลักฐานระดับสมรรถนะ
ความฉลาดรู้ด้านการอ่าน	การสื่อสาร / การคิดขั้นสูง	ผู้เรียนต้องอ่าน ทำความเข้าใจ ตีความ ประเมินความน่าเชื่อถือของข้อมูล และนำสาระสำคัญจากบทอ่านไปใช้สื่อสารหรือเสนอข้อคิดเห็นในบริบทที่มีความหมาย	จัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายหรือข้อเสนอเชิงปฏิบัติจากการอ่านบทอ่านหลายแหล่งเกี่ยวกับประเด็นทางสังคม การศึกษา หรือชุมชน แล้วนำเสนอข้อเสนอพร้อมเหตุผลและหลักฐานประกอบ	บันทึกประกอบการอ่าน ตารางเปรียบเทียบประเด็นสำคัญจากบทอ่าน การวิเคราะห์ข้ออ้าง เหตุผล และความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล รวมทั้งประเด็นสำคัญที่ผู้เรียนสรุปเพื่อนำไปใช้ต่อ	ข้อเสนอเชิงนโยบายหรือข้อเสนอเชิงปฏิบัติที่ใช้ข้อมูลจากบทอ่านอย่างมีเหตุผล การสื่อสารข้อเสนอให้เหมาะกับผู้ฟัง การตอบคำถามจากข้อมูลที่อ่าน และการแสดงเจตคติหรือความรับผิดชอบต่อประเด็นที่นำเสนอ
ความฉลาดรู้ดิจิทัล	การคิดขั้นสูง / การอยู่ร่วมกับธรรมชาติและวิทยาการอย่างยั่งยืน	ผู้เรียนต้องใช้เครื่องมือดิจิทัลเพื่อรวบรวม วิเคราะห์ จัดระบบ และนำเสนอข้อมูล โดยคำนึงถึงความเหมาะสม ความถูกต้อง ข้อจำกัดของข้อมูล และความรับผิดชอบในการใช้เทคโนโลยี	สร้างชิ้นงานดิจิทัล เช่น อินโฟกราฟิก แดชบอร์ด รายงานข้อมูล หรือสื่อนำเสนอ เพื่ออธิบายปัญหาในโรงเรียนหรือชุมชน และเสนอแนวทางแก้ไขจากข้อมูลที่รวบรวมและวิเคราะห์	ขั้นตอนการใช้เครื่องมือดิจิทัล ชุดข้อมูลที่รวบรวม การวิเคราะห์ข้อมูล การอธิบายข้อจำกัดของข้อมูลหรือเครื่องมือ และเหตุผลในการเลือกใช้รูปแบบการนำเสนอ	ชิ้นงานดิจิทัลหรือข้อเสนอที่ใช้ข้อมูลเพื่ออธิบายปัญหาและเสนอแนวทางแก้ไข โดยคำนึงถึงความเหมาะสม ความรับผิดชอบ ผลกระทบต่อผู้เกี่ยวข้อง และการใช้เทคโนโลยีอย่างมีจริยธรรม
ความฉลาดรู้ด้านสื่อและปัญญาประดิษฐ์	การคิดขั้นสูง / การเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง	ผู้เรียนต้องวิเคราะห์เนื้อหาสื่อหรือเนื้อหาที่มนุษย์และ AI สร้าง ตรวจสอบที่มา อคติ ความน่าเชื่อถือ ข้อจำกัด และผลกระทบต่อสังคม เพื่อนำไปสู่การใช้หรือเผยแพร่ข้อมูลอย่างรับผิดชอบ	จัดทำแนวปฏิบัติหรือข้อเสนอเชิงจริยธรรมในการใช้สื่อและ AI อย่างรับผิดชอบ โดยวิเคราะห์ตัวอย่างข่าว เนื้อหาออนไลน์ หรือเนื้อหาที่สร้างโดย AI แล้วนำเสนอหลักการใช้หรือเผยแพร่ข้อมูลต่อกลุ่มเป้าหมาย	แบบวิเคราะห์สื่อหรือเนื้อหาที่สร้างโดย AI การตรวจสอบแหล่งที่มา การพิจารณาอคติ ความน่าเชื่อถือ ข้อจำกัด และผลกระทบของข้อมูลหรือเนื้อหาที่นำมาใช้	แนวปฏิบัติ ข้อเสนอเชิงจริยธรรม หรือสื่อรณรงค์ที่มีเหตุผลรองรับ แสดงความรับผิดชอบในการใช้และเผยแพร่ข้อมูล คำนึงถึงผลกระทบต่อผู้อื่น สังคม และการเป็นพลเมืองในสังคมดิจิทัล

ข้อเสนอของบทความสามารถนำไปใช้ได้ทั้งระดับหลักสูตร ชั้นเรียน การประเมินผล และการพัฒนาครู ในระดับหลักสูตรควรกำหนดนิยามเชิงปฏิบัติการและความเชื่อมโยงระหว่างความฉลาดรู้เฉพาะด้านกับสมรรถนะหลัก ในระดับชั้นเรียนควรออกแบบภาระงานที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนใช้ความฉลาดรู้และแสดงสมรรถนะในบริบทที่มีความหมาย ในระดับการประเมินควรมีหลักฐานและเกณฑ์สองระดับที่เชื่อมโยงกันแต่ไม่ใช้แทนกันโดยตรง และในระดับการพัฒนาครูควรส่งเสริมให้ครูใช้ความเข้าใจเรื่องความฉลาดรู้และสมรรถนะเป็นฐานในการออกแบบการเรียนรู้และการประเมินผล

อย่างไรก็ตาม บทความนี้เป็นบทความวิชาการเชิงแนวคิดและเชิงสังเคราะห์ ไม่ใช่งานวิจัยเชิงประจักษ์หรือการทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ กรอบเชื่อมโยงจึงเป็นกรอบแนวคิดสำหรับการออกแบบและการอภิปรายทางวิชาการ มากกว่าข้อสรุปเชิงประจักษ์ที่ยืนยันแล้วในทุกบริบท การศึกษาต่อไปควรนำกรอบนี้ไปทดลองใช้ในหลักสูตรหรือรายวิชาจริง พัฒนาตัวอย่างภาระงานและรูบริกที่แยกเกณฑ์ความฉลาดรู้เฉพาะด้านออกจากเกณฑ์สมรรถนะเชิงบูรณาการ และศึกษาว่าครูและผู้พัฒนาหลักสูตรเข้าใจและใช้คำว่า “ความฉลาดรู้” กับ “สมรรถนะ” อย่างไรในบริบทการทำงานจริง ผลการศึกษาในลักษณะนี้จะช่วยต่อยอดข้อเสนอเชิงแนวคิดของบทความให้เป็นแนวทางปฏิบัติที่มีหลักฐานรองรับ และช่วยให้การออกแบบหลักสูตร การจัดการเรียนรู้ และการประเมินผลในบริบทไทยสามารถเชื่อมโยงความสามารถเฉพาะด้านกับสมรรถนะเชิงบูรณาการของผู้เรียนได้ชัดเจนและตรวจสอบได้มากขึ้น

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

ทิศนา แขมมณี. (2562). สมรรถนะ: หัวใจของความฉลาดรู้. ใน *ทำไมจึงต้องสร้างความฉลาดรู้: ศึกษาจากปรากฏการณ์และทำนายอนาคต* (น. 18–27). สำนักธรรมศาสตร์และการเมือง ราชบัณฑิตยสภา.

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สสวท.). (ม.ป.ป.-ก). *กรอบการประเมินด้านการอ่าน*. PISA Thailand. https://pisathailand.ipst.ac.th/about-pisa/reading_literacy_framework/

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สสวท.). (ม.ป.ป.-ข). *กรอบการประเมินการเรียนรู้ในโลกดิจิทัล*. PISA Thailand. https://pisathailand.ipst.ac.th/about-pisa/pisa-2025-learning-in-the-digital-world-framework/

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สสวท.). (ม.ป.ป.-ค). *กรอบการประเมินความฉลาดรู้ด้านสื่อและปัญญาประดิษฐ์*. PISA Thailand. https://pisathailand.ipst.ac.th/about-pisa/pisa-2029-media-and-artificial-intelligence-literacy/

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.). (2564ก). *สมรรถนะหลัก 6 ด้าน*. CBE Thailand. https://cbethailand.com/หลักสูตร-2/กรอบหลักสูตร/สมรรถนะหลัก-6-ประการ/

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.). (2564ข). *การประเมินการเรียนรู้*. CBE Thailand. https://cbethailand.com/หลักสูตร-2/กรอบหลักสูตร/แนวทางการจัดการเรียนรู/การประเมินการเรียนรู้/

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2562). *พจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ร่วมสมัย ชุดความฉลาดรู้ (literacy)*.

ภาษาอังกฤษ

Association of College and Research Libraries (ACRL). (2016). *Framework for information literacy for higher education*. American Library Association. https://www.ala.org/acrl/standards/ilframework

Chooprai, N., Kaewurai, R., Pongpatrakant, P., & Yaungsoi, P. (2026). The development of an AI-driven personalized project-based learning model to strengthen programmers' competencies in higher education. *Journal of Information and Learning, 37*(1), Article e283418. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jil/article/view/283418

Council of the European Union. (2018). Council recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning: Text with EEA relevance (2018/C 189/01). *Official Journal of the European Union, 61*, 1–13. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=oj:JOC_2018_189_R_0001

Jitjuk, U., Simmatun, P., & Songsanit, S. (2020). Development of a project-based learning model on the website to enhance the basic competencies of programmers for undergraduate students. *Journal of Education Rajabhat Maha Sarakham University, 17*(1), 247–256. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/edu-rmu/article/view/252068

Mbandje, D. C., Loureiro, M. J., & Lucas, M. (2023). Digital competence and information literacy: Clarifying concepts based on a literature review. *Educational Media International, 60*(3–4), 306–316. https://doi.org/10.1080/09523987.2023.2324584

OECD. (2019). *PISA 2018 assessment and analytical framework*. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/b25efab8-en

OECD. (n.d.). *The OECD learning compass 2030*. https://www.oecd.org/en/data/tools/oecd-learning-compass-2030.html

PIAAC Literacy Expert Group. (2009). *PIAAC literacy: A conceptual framework (OECD Education Working Papers, No. 34)*. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/220348414075

Spante, M., Hashemi, S. S., Lundin, M., & Algers, A. (2018). Digital competence and digital literacy in higher education research: Systematic review of concept use. *Cogent Education, 5*(1), Article 1519143. https://doi.org/10.1080/2331186X.2018.1519143

UNESCO. (2026, March 24). What you need to know about literacy. https://www.unesco.org/en/literacy/need-know

UNESCO-UNEVOC. (n.d.-a). Competence. In *TVETipedia glossary*. https://unevoc.unesco.org /home/ TVETipedia+Glossary/lang=en/show=term/term=competence

UNESCO-UNEVOC. (n.d.-b). Competency. In *TVETipedia glossary*. https://unevoc.unesco.org /home/TVETipedia+Glossary/lang=en/show=term/term=competency

UNESCO-UNEVOC. (n.d.-c). Digital literacy. In *TVETipedia glossary*. https://unevoc.unesco .org/home/TVETipedia+Glossary/lang=en/show=term/term=digital+literacy

Vuorikari, R., Kluzer, S., & Punie, Y. (2022). *DigComp 2.2, The digital competence framework for citizens: With new examples of knowledge, skills and attitudes*. Publications Office of the European Union. https://doi.org/10.2760/115376

Wiwatsiripong, B., Koraneekij, P., & Khlaisang, J. (2026). Digital learning assistant using artificial intelligence for elderly health literacy: A systematic review. *Journal of Information and Learning, 37*(1), Article e283811. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jil/article /view/283811